

Pratarmė

Liūdna žinant, kad esama žmonių, kuriems nepatinka jų profesija, einamos pareigos, veikla ir pan., ir vis tik didžiausiomis valios pastangomis ar nežinia kokių jėgų spiriami jie prisiverčia eiti į savo nuolatinį darbą. Profesinė veikla jiems nekelia pasitenkinimo, yra atgrasi, neįdomi, nuobodi, varginanti ir sekinanti. O aš esu be galo laimingas žmogus, nes man pasisekė pasirinkti profesiją, kuri neleidžia „snūduriuoti“, yra intriguojanti ir miela širdžiai, o kasdienybę pajvairina daugybe nuostabių atradimų, painių ir net detektyvinių istorijų.

Savo darbą lyginu su nusikaltimų tyrėjo darbu, tik mano kasdienybė apsupta grožio. Ne veltui dailės istorikai dar vadinami menotyrininkais, t. y. meno tyrėjais. Mes, tyrėjai, turime atskleisti kurio nors laikmečio, epochos ar pavienį „nusikaltimą“, kitaip tariant, turime nustatyti dailės kūrinio atsiradimo „kaltininką“, „nusikaltimo“ įrankius ir techniką, meno reiškinio ar meno krypties prielaidas, priežastis ir pasekmes, tikslų įvykio laiką, kontekstą (epochos, laikmečio aplinką) ir panašius dalykus.

Šios knygos priešistorė – tiesiog studentiško smalsumo sužadintas noras sužinoti, kaip ir kada atsirado lietuviškasis Rūpintojėlis, kas sukūrė pirmą tokį atvaizdą ir kada gimė pirmoji sėdinčio, ranka pasirėmusio Kristaus skulptūra. O labiausiai rūpėjo atsakyti į klausimą, kodėl tik mes, lietuviai, turime tokį atvaizdą. Taigi šios knygos skaitytojams turiu prisipažinti, kad tuomet, 2000 m., kai ėmiausi šios temos, nežinojau, kad Rūpintojėlis gali būti ne tik dievdirbio išdrožta skulptūra, bet ir kitoks atvaizdas – tapytas, iškaltas iš akmens, išraižytas vario, medžio plokštėse, atspausintas ant popieriaus lakštų. Rašydama baigiamąjį magistro darbą (2001–2003 m.) sužinojau, kad Rūpintojėlis – tai Susimąsčiusio Kristaus

atvaizdas ir kad jį galime pamatyti ne tik primityviose koplytėlėse, bet ir bažnyčiose ar kapinių koplyčiose. O didžiausia nuostaba apėmė sužinojus, kad šio atvaizdo negalime laikyti išskirtinai lietuvišku, kad jis aptinkamas ir kitose Europos ir net Lotynų Amerikos šalyse, kad šis atvaizdas turi senas tradicijas ir nėra lietuvių dievdirbių fantazijos vaisius. Klausimų ir neaiškumų vis daugėjo, o atsakymų nebuvo. Taigi vėliau ėjo doktorantūros studijos ir daktaro disertacija, o dabar pateikiu skaitytojams šią knygą. Deja, turiu prisipažinti, kad dar ne visi klausimai atsakyti, tačiau aš šioje istorijoje noriu padėti tašką ir rašytine forma pateikti savo sukauptas žinias. Labai tikiuosi, kad mano žinios bus naudingos ir kitiems, o į likusius Susimąsčiusio Kristaus atvaizdo istorijos Lietuvoje klausimus atsakys jau kitas tyrėjas, pažvelgęs į šį reiškinį „nauja ir šviežia akimi“.

Labai norėčiau padėkoti dviem svarbiems mano gyvenimo žmonėms – vyrui Adomui ir sesei Daratai, kurie buvo pirmieji šios knygos juodraščių ir rankraščių skaitytojai „iš šalies“ ir neleido man nuklysti „į dideles filosofijas“. Jie buvo griežtesni teksto recenzentai nei kolegos mokslininkai, o pagrindine savo užduotimi laikė padaryti šį tekstą kuo suprantamesnį eiliniam skaitytojui. Taip pat norėčiau padėkoti šios knygos recenzentėms etnologei dr. Radvilei Racėnaitei ir dailės istorikei dr. Sigitai Maslauskaitėi-Mažylienei, kolegėms bažnytinio meno specialistėms prof. Aleksandrai Aleksandravičiūtei ir dr. Daliai Vasiliūnienei – jų išsakytos pastabos padėjo ištaisyti netikslumus ir klaidas ir leido pateikti skaitytojams patobulintą ir, tikiu, geresnį knygos variantą. Dėkoju kolegai istorikui dr. Liudui Jovaišai už dalykinės konsultacijas.

Dar kartą noriu padėkoti mano disertacijos gynimo komiteto nariams ir oponentams, į jų pastabas, išsakytas per disertacijos gynimą, stengiausi atsižvelgti rengdama šią publikaciją.

Medžiagą rinkau Lietuvos dailės, Lietuvos nacionaliniame, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės, Šiaulių „Aušros“, Telšių „Alkos“, Vytauto Didžiojo karo ir kituose mūsų šalies muziejuose, Lietuvos valstybės istorijos, literatūros ir meno archyvuose, Vilniaus universiteto ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekų retų spaudinių ir rankraščių skyriuose. Mokslinius tyrimus atlikau ir užsienyje: Lenkijos mokslų akademijos Menų institute Varšuvoje (*Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk*), Nacionaliniame paveldo institute Varšuvoje (*Narodowy Instytut Dziedzictwa*), Etnografiniame S. Udzielos muziejuje Krokovoje (*Muzeum Etnograficzne im. S. Udzieli w Krakowie*), Jogailos universitete Krokovoje (*Uniwersytet Jagielloński w Krakowie*), Čartoryskių bibliotekoje (*Biblioteka XX. Czartoryskich*), Bernardinų provincijos archyve Krokovoje (*Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie*), Čekijos Respublikos nacionalinėje bibliotekoje (*Národní knihovna České republiky*). Dėkoju šių įstaigų vadovams už suteiktas galimybes, o darbuotojams – už pagalbą. Dauguma šių įstaigų sudarė sąlygas papuošti šią knygą kitų šalių Susimąsčiusio Kristaus atvaizdų iliustracijomis ir nemokamai publikuoti eksponatų nuotraukas. Kolegoms iš Lenkijos dr. Dorotai Piramidowicz ir dr. Marcinui Zglińskiui dėkoju už geranoriškumą, pagalbą ir pasidalijimą savo tyrimų apie Baltarusijos bažnyčių dailės paveldą medžiaga. Taip pat noriu padėkoti Pereslavlio muziejaus-draustinio (ГУК ЯО «Переславского музея-заповедника»), Valstybinės Permės

dailės galerijos (Пермская государственная художественная галерея), Marburgo fotoarchyvo (*Bildarchiv Foto Marburg*) vadovams ir darbuotojams, dailės istorikei dr. Marijai Burganovai iš Rusijos ir fotografams Tijsui Huismanui iš Olandijos, Piotruui Jamskiui iš Lenkijos – jie visiškai nepažinodami manęs atsiliepė į laiškus ir leido nemokamai publikuoti nuotraukas.

Už profesinį augimą, įgytą kompetenciją, išmanymą ir palaikymą dėkoju bendradarbėms dailės istorikėms Gražinai Marijai Martinaitienei, Aleksandrai Aleksandravičiūtei, Daliai Vasiliūnienei, Svetlanai Poligienei, Astai Giniūnienei, Lijanai Birškytei-Klimienei, Skirmantei Smilingytei-Žeimienei, Teresei Jurkuvienei ir jau minėtam Bažnyčios istorikui dr. Liudui Jovaišai iš Lietuvos kultūros tyrimų instituto ir Kultūros paveldo centro. Už geležinę kantrybę lieku skolinga šios knygos dailininkui maketuotojui Gedui Čiuželiui.

Dėkoju visiems, kurie entuziastingai prisidėjo prie šios knygos radimosi Rūpintojėlių paieškomis – tiek senuosiuose archyvinuose dokumentuose, tiek bažnyčiose, koplyčiose, šventoriuose, kapinėse ar laukuose, pakelėse, miškuose. Dėkoju šeimos nariams ir draugams už kantrybę, Birutei Marijonai už vertimus, o Taurui už tikėjimo pamokas...